

לאורו

גליון 71
כי תשא, ה'תשע"ט

עיונים לאור תורתו של מנחם מברוך אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

אדם
ואמונה

תורה ומדע (ב)
הרב אורי שרקי

"ישוב
אל עצמו"

פנימה. החוצה. פנימה
יובל פרוינד

"בינו
שנות
דור ודור"

הרב יצחק זונדל ריף הי"ד
הרב יוחנן פריד

באור
צעיר

איך חיים יותר?



אורו לילדים



בניין האומה -
המעשים הם 'גופי תורה'
הרב שלמה לוי

ביאור
ל"אורות
התחיה"

משבר חטא העגל
הרב שלמה אבינר

יסוד מדע הקודש והחול
אלדד פרי

ביאור
ל"אורות
הקודש"

"בכל ההשכלות וכל הפילוסופיות האלוהיות הננו רואים רק הרחבה של
הנקודה הפנימית של חוש האמונה ויראת-שמים הברורה הטבעית..."

(הרב קוק, מידות הראיה, אמונה ו)

אורו אלפים



שלום לכם חברים,

ייתכן שלא היה קל לבנות את המשכן לראון כולם אבל מה שחשוב הוא שכולם תרמו את חלקם ושהמשכן הוא של כולם יחד.

כך סבר גם הרב קוק שיש לנהוג בעת הקמת מדינה בארץ ישראל. לא להתפלג לקבוצות אלא להתאחד יחד ושכל אחד

יתרום את חלקו. מי בתורה, מי בעבודת כפיים ומי בדברים אחרים.

שנזכה ללכת לאורו. שלכם, אורי ומורי.



בכיתתה של מורי מכינים תערוכה של כלי המשכן. התלמידות נחלקו לקבוצות, וכל קבוצה מכינה כלי אחר.

באחד הימים חזרה מורי נסערת. "אני רוצה להכין לבד את הכלי לתערוכה. אני לא מסתדרת עם הבנות בקבוצה" היא אמרה.

"לא תמיד קל לעבוד ב'יחד'" ניחמה אותה אמא. "אבל את יודעת, גם את כלי המשכן האמיתיים בנו מתרומתם של כל בני ישראל. יחד. כל אחד תרם ממה שהיה לו, ובפרישת השבוע יש ציווי על נתינת מחצית השקל. כל אחד נותן לעבודות הפודש מחצית השקל, לא יותר ולא פחות. מהכסף הזה אפשר לעבוד במשכן."



מחיי הרב

שיחה בשנים

השלימו את החסר מתוך האירורים שלפניכם.

שנה שלימה נשאר אברהם יצחק הצעיר בסמורגון. ספריו פתוחים לפניו והוא הוגה בתורה הקדושה. כעת, הרגיש שהגיע הזמן לשוב אל בית הוריו שבבעירה גריבה. בתום נסיעה ארוכה עָצְרו _____, והנער הצעיר ירד מהעגלה יחד עם הנוסעים הנוספים.

בפתח העירה חיכו לו בהתרגשות בני משפחתו האוהבים, רב העירה ותושבים רבים ששמעו כמה גדל בתורה ושמחו בשובו. אך בקהל עמד גם רב צעיר - ר' ראובן, אשר לימד את הרב בהיותו _____ צעיר. שמה מאד ר' ראובן לפגוש את תלמידו - ידידו ולחץ את _____ בחמימות.

המשך בשבוע הבא



אורי: איזה יופי שסבתא שלחה לנו את התחפושות בדואר. כך קיבלנו אותם במהירות. אולי כדאי להתקשר להודות לה.



מורי: אתה צודק מאד אורי. אתה יודע, כשעמד הרב קוק בראש ישיבת 'מרכז הרב' הוא הקפיד לכתוב באופן אישי מכתב תודה לכל אחד מהתורמים.

בוא ננהג כמוהו ונתקשר להודות לסבתא, אני ראשונה!

* מעובד מתוך אוצרות ראי"ה עמ' 83

בנין האומה - המעשים הם 'גופי תורה'

משנה כז, אורות התחיה

הרב שלמה לוי



מנופי הארץ: תל אביב

שיטת רשב"י מיועדת ל**יחידים** כהדרכה ליציאה לגלות (ברכות לה, ב).

אם כן לרבי ישמעאל **"הנהג בהם מנהג דרך ארץ"** - **"התנהג בטבעיות"**. יש ללמוד תורה, אך גם יש צורך לעסוק בצרכים קיומיים, כדרך כל הארץ.

לעומתו לרבי שמעון בר יוחאי העיסוק בענייני דרך ארץ יש בו **צורה של עונש**. כאשר עם ישראל עושה רצונו של מקום, אזי אומות העולם טורחות ודואגות לצרכיו הקיומיים, ולישראל כלל אין צורך לעבוד עבודת אדמה ועבודות אחרות. עיסוק עם ישראל בעבודה לצורכו ואף לצורך אומות העולם הוא רק כאשר - אינם עושים רצונו של מקום. כך מכריע אב"י ומשמעות דבריו **שהדרך לרבים - היא דרכו של ר' ישמעאל**, ואלו שינסו ללכת בדרך רשב"י לא יצלחו, מפני שהם באמת לא ברמתו ובדרגתו של רשב"י. רק מי שנמצא בדרגות רוחניות גבוהות מאוד יכול להצליח כמוהו, ומי שלא ברמתו ומבקש לנהוג כמותו, אין הדבר עולה בידו.

מעשי מצוה - דווקא בארץ ישראל

לדעת החת"ם סופר המקרא **"ואספת דגנך"** (דברים יא, יד) **לא נאמר אלא בארץ ישראל כשורב ישראל שרויין בה**, והעבודה בקרקע

רק בזמן **החרבון**, וקרוב לו, **שהחיל הישראלי נעתק מאדמתו והצרך להפיר את תעודתו רק במעמדו הרוחני המפשט, הושרשה ביחידים הדרכה לפרישות מחיי שעה בשביל חיי עולם**, וגם על זה יצאה מחאה שמימית.

אבל פאשר הגיע התור של בנין האמה בארצה, והצורך המעשי של הסדורים המדיניים והתברתיים נעשה חלק מתכנית פעלי הכלל, הרי הם הם גופי תורה, וכל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו יותר יפעל הרוח המלא קדושה וחיי אמת על העולם ועל החיים, ואור ישראל יאיר פני תבל בכליל יפעתו.

הדרך לרבים - והדרך ליחידים

שני פסוקים העמידו חז"ל ב'קושי' מחד נאמר - **"וְאִסַּפְתָּ דָגְנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ"** - היינו שהאדם הישראלי מצווה לעבוד, אך מצד שני נאמר: **"לֹא יִמֹשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה... וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה"** וסיכמו: **"תלמוד לומר: 'הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל"**.

רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, חורע בשעת זריעה... וכו' תורה מה תהא עליה?! כיצד יש להתנהג הלכה למעשה?

מסכמת הגמרא: **"אמר אב"י: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידם, [והרבה עשו] כרבי שמעון בן יוחאי - ולא עלתה בידם"**.

הגיליון מוקדש לע"ג

ר' אברהם בן פריחה ז"ל • ר' יוסף בן תמו ז"ל • ר' יעיש בן אסתר ז"ל • ר' אברהם בן לאה ז"ל

ציפור אחרת ונלכדה. אמר רשב"י 'אפילו ציפור אינה נלכדת מבלי שייגזרו בשמים כל שכן בן אדם' ונודע אז שבטלה הגזירה. אחר שרחץ רשב"י במרחצאות טבריה ביקש לתקן דבר לטובתה, כדרך יעקב אבינו שתיקן שווקים בשכם. השיב טובה לטבריה, וטיהרה מספק טומאה שהיה בה.

לפי הירושלמי ברור הדבר שאין כאן מחאה על התעסקות בעולם החומר שהרי רשב"י הולך לרחוץ בחמי טבריה דווקא כדי להכריא את גופו והוא מטהר את העיר מטומאה.

היחס בין עולם המעשה - לעולם הרוח

עומק היחס הנכון בין עולם המעשה לעולם הרוח, בין החיים למרחבי הקודש, הוא היסוד והמפתח להבנת תהליכי הגאולה בכלל, ובדורנו בפרט.

מין הרב זצ"ל קורא לחיזוק החיים הטבעיים, המדיניים והחברתיים, הנחשפים ומתגלים עם שובה של האומה לארצה וקובע ש"הם הם גופי תורה".

וכך הוא כותב בספרו 'חבש פאר':

"...מעלת ארץ ישראל היא שיעלו בה ישראל לעבודה רמה כל כך, עד שכל מה שיתווסף להם ברכה בענייני העולם כן יוסיפו כבוד בנפשם... וקדושת אמונה ואהבת ד' באמת..."

ועתה שזכינו ב"ה בדורנו כי פקד ד' את עמו, לשוב להתנחל בארץ הקדושה, בוודאי זה קול דורנו הדופק לומר לנו: "שובו בנים לגבולכם", ועלינו להתחזק במצוה זו אשר בזכותה נוכל לקבל טובת הארץ הגשמית בצירוף קדושתה הרוחנית, באופן שיהיו לעזר זה לזה".

הופעות חיים אלו, לא רק שאינם סותרים את התורה והקודש, אלא אדרבה, "כל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו, יותר יפעל הרוח המלא קדושה וחיי אמת על העולם ועל החיים". חשיפת הכוחות המעשיים מאפשרת לתורה לשוב אל דמותה השלימה, זו שנפגמה מאוד עם גלותנו ועם אובדן עצמאותנו.

והוצאת פירותיה הקדושים - 'ואספת דגנך' היא מצוות יישוב ארץ ישראל, והוא מדגים בסיפור: "ובועז ... זורה את גורן השעורים בלילה" (רות ג, ב) משום מצווה! וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה?! הכא נמי 'לא אאסוף דגני' מפני עסק התורה?! ואפשר שאף אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצווה!

אבל, כשאנו מפוזרים בעוונותינו הרבים בין אומות העולם וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ד' חורבן, מודה ר' ישמעאל לר' שמעון בר יוחאי. ואנו (בני הגלות) סומכים על דברי רבי נהוראי בסוף קידושין (דף פב, א) "מניח אני כל אומניות שבועולם ואיני מלמד בני אלא תורה" היינו בחוץ לארץ...".

מדבריו אלו עולה דבר נפלא דהיינו כשם שישנה חובה להניח תפילין על גופו, כך ישנה חובה אישית וגם כללית לבנות וליישב את ארץ ישראל!

רבי שמעון ורבי אלעזר בנו - במערה

רבי שמעון בר יוחאי ובנו רבי אלעזר יוצאים מהמערה אחרי שנים עשרה שנות לימוד תורה, וכשראו 'חורשים וזורעים', אמרו: 'מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה?! ואז כל מקום שנתנו בו עיניהן - מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה: להחריב עולמי יצאתם?! חיזרו למערתכם!

אחרי שנה נוספת במערה נתבקשו לצאת מהמערה והיה הדבר בערב שבת קודש, כאשר ראו זקן שרץ ואוחז שתי אגודות הדסים לכבוד שבת, אמר רשב"י לבנו: "ראית כמה חביבין מצות על ישראל?!" (שבת דף לג, ב). הכניסה למערה הייתה אם כן כעין הכנה לימי גלות האומה שבה אין עסק עם החומר, ורק הרוחניות ועבודת ד' היא המגמה הכללית.

בירושלמי (שביעית) מסופר שרשב"י ובנו נכנסו למערה לשלוש עשרה שנה, וכשיצא רשב"י לפתח המערה לראות האם הגזירה בטלה, ראה צייד ציפורים, ושמע בת קול המבקשת רחמים על הציפור שניצלה, בת קול ביקשה שתילכד

משבר העגל - ירידה ממוסר אלוהי למוסר אנושי

הרב שלמה אבינר



זוהמת הנחש

זוהמת הנחש, מובנה זוהמה רוחנית: כל הגדלות האנושית, ההתרוממות המוסרית האידאליסטית, כשהיא מתנתקת ממקורה, היא הופכת לזוהמה. כמו שגוף האדם - כשהנשמה מתנתקת ממנו - מסריח, **כל דבר שמנותק ממקורו העליון מגיע למצב של זוהמה.** הזוהמה המחשבת-פילוסופית-מטפיסית גורמת לזוהמה ממשית - נפשית ומעשית. הדברים כרוכים זה בזה. למשל, שבעת העממים, הם אנשים שחיו לאור טעות תיאולוגית, ומתוך כך הם היו אנשים מושחתים בענייני עריות ושפיכות-דמים.

חטא זוהמת הנחש תוקן אחר-כך במתן תורה: "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו א). אצלנו פסקה הזוהמה מתוך עמידתנו על הר סיני. כשאמרנו "נעשה ונשמע", נכללנו במקור האלוהי והתקשרנו לריבוננו-של-עולם. כפי שאמרו חז"ל, שכשקבלנו התורה נעשנו ישרים (עיין מדרש המובא בעולת ראייה ב, הערות עמ' תלה), על-פי הטבע האלוהי האמיתי שלנו: "עשה האלוהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים". מבחינה נשמתית אנחנו ישרים, אבל בגלל הסתבכותנו בכל ענייני העולם, נעשינו מבובלים, ובמתן תורה, שהיא ספר הישר, חזרנו לישרות היסודית ופסקה מאיתנו זוהמת הנחש.

אחרי חטא העגל חזרנו למצב של חטא אדם הראשון, וחזרה הזוהמה הנחשית בתוכנו (מורה

מוסר אלוהי-ומוסר אנושי

רבינו יהודה הלוי בספר 'הכוזרי' (כוזרי א צז) ממעיט בערך החטא וטוען שאין הוא חטא כל-כך 'איום ונורא' כפי שעלול להשתמע מקריאת הכתובים.

לדעתו, היה זה חטא **בבחירת האמצעי**: בני ישראל קבעו להם **בעצמם** דרך איך לעבוד את ד': "אלה - אלוהיך ישראל", בדומה למלך כוזר שכוונותיו רצויות אבל מעשיו אינם רצויים, וכמשל הכסיל והתרופות (שם בפתיחה).

הלא גם בבית-המקדש יש כרובים בצורת זכר ונקבה, המעורים זה בזה כאיש באשתו, מראה שעורר אף את השתוממות הרומאים כשנכנסו לקודש הקדשים (איכה טו ח. יומא נד). אם כן, אין החטא בעצם היות דבר גשמי משמש לעבודת ד', **אלא בעשייתו שלא על-פי דבר ד'.**

הדבר דומה לחטא אדם הראשון: "והייתם כאלוהים יודעי טוב ורע" - יוצרי עולמות" (בראשית, ג, ה, רש"י). וכן: "ממנו לדעת טוב ורע" - מעצמו לדעת טוב ורע (מורה נבוכים א א בשם תרגום אונקלוס). האדם קובע מעצמו את ערכו הטוב והרע. **המוסר נהפך ממוסר אלוהי למוסר אנושי**, אשר יכול להיות מוסר אידאלי, דתי, עליוני, אך עדיין נשאר אנושי. זוהי המשמעות של "הטלת זוהמת הנחש הקדמוני" בחוה, שבאה בעקבות החטא (נפש החיים או בהגהה).

כל זה - לעומת משה רבנו, שנקרא "משה קיבל", שהיה אספקלריא מאירה שקופה, שקולטת את האור האלוהי בלי סילוף מתוך הנפשיות המיוחדת שלו (עיין בשיחת הרצ"ה לפרשת תצוה).

לעומתו, אנחנו בחטא העגל עושים את עצמנו "בעלי בית" על הטוב והרע. חטא העגל הוא חטא כללי, כחטאו של אדם הראשון שאינו רק חטאו של האדם הראשון אלא אף חטאו הראשון של כל אדם, חטאו היסודי של האדם, וכל אדם שמת בא אדם הראשון ואומר לו: - "אינך מת בגלל החטא שלי אלא בגלל החטא שלך" (זוהר).

"ארבעה מתו בעטיו של נחש" (שבת נה ב), כלומר, על-אף שהיו צדיקים לא יכלו להתנקות לגמרי מחטא זה - כך גם חטא העגל שהוא כאמור חטא כללי. בעטיו של חטא זה נובעת חולשה לעם-ישראל בכל הדורות, כמאמר הכתוב: "וביום פקדי ופקדתי" - שאין לך פורענות שאין בה קורטוב מחטא העגל (סנהדרין קב א). **זו החלשת הקשר עם המקור האלוהי, עם המוסר האלוהי.**

נבוכים א א בשם תרגום אונקלוס), מתוך שנטלנו לידינו את קביעת הקריטריונים של הטוב והרע.

מתן תורה

מתן תורה הוא שכלול האדם. העולם נברא - כשביל התורה: "יום הששי" - אם אתם מקבלים תורה יש לעולם קיום ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו (שבת פח א).

עם-ישראל הוא בכחינת בריאת עולם חדשה, זהו חידוש מציאותי-ממשי. וכן, "אל תקרי בהבראם אלא באברהם" (בראשית רבה יט ו). אברהם מהווה התחלה חדשה לעולם. והנה, **התגלות עם-ישראל בפועל חלה במתן תורה**, וגם בכריאה חדשה זו מופיע אותו משבר שבבריאת העולם הפיסי;

המשבר, שעניינו הבלטת העצמאיות האנושית שלא מתוך התקשרות למקור האלוהי, כמו בחטא אדם הראשון. ברגע שמופיע האדם בתור יצירה הנראית נפרדת מריבונו-של-עולם, כשמתחזקת ההכרה שאמנם אנו כאילו נפרדים, כשמתנתקים מהמקור האלוהי - מופיעה זוהמת הנחש. כך הוא בכריאת העולם הראשונה, וכך גם בהתחלה השנייה של העולם - במתן תורה.

ההגיון השכלי ותמימות האמונה

"האמונה היא טהורה כשהיא מלאה רגש פנימי בלי אונאה עצמית, בלא פניות זרות, ואע"פ שאינה כ"כ רחבה בהשכלה אינה מעכבת.

ומכל-מקום כל מי שחונן בשכל לא יוכל להסתפק בלא הגיון שכלי, ואצלו לא תקום תמימות האמונה כי-אם כשתתחבר עם אור הדעת, ואם ימאס זה את הדעת תהיה אמונתו מלאה תוך ומרמה"

(הרב קוק, מידות הראיה, אמונה יח)



יסוד מדע הקודש והחול

מערכת חכמת הקודש,
אורות הקודש, פרק מח

אלדד פרי



אידיאת 'השלימות'

רבים מן הפילוסופים עסקו באלוהים וביחסינו עמו. חלק מהפילוסופים המפורסמים ביותר ניסו להביא הוכחות מופתיות לקיומו של אלוהים. במבט לאחור, חלק מההוכחות נשמע משעשע.

אחת מההוכחות לקיום האל המתקרבת מעט לתפיסת תורת הקבלה היהודית ובעצם לתפיסה היהודית הרווחת, לפיה, היכרותנו עם האל איננה צריכה הוכחה פילוסופית מופתית. נשמתנו, מכירה את מקורה, את האור האלוהי השורה בתוכה והיא איננה צריכה דיונים אודות 'מציאות האל'. עיסוק בקודש מביא לוודאות גדולה מכל הוכחה מופתית שהיא ולחיים בצל האל בכל עת.

כוונת הדברים לפילוסוף הצרפתי רנה דקארט (1596-1650). בהיגיון השלישי לספרו 'הגיגות על פילוסופיה ראשונית', עוסק דקארט בהוכחה לקיום האל. ביריעה זו אין ביכולתי לדייק ולפרט את שלבי ההוכחה ולצורך לימוד הפרק במאמר זה אין גם צורך בכך. ברצוני להציג את קו המחשבה שדומה במעט לזה של גדולי המקובלים, כפי שיפרט הרב זצ"ל בפרק זה.

ה'אידיאות' של דקארט

דקארט מסביר כי שכלנו מכיל 'אידיאות'. לא 'אידיאות' במובן שנתן אפלטון למילה זו, אלא

דומה יותר למונח 'רושם' בעברית המודרנית. האדם חווה משחר ילדותו מפגש עם עצמים, תמונות, תופעות והרגשות. כל אלה מותירים בו רושם, אשר יכול להופיע בעיני רוחו גם בהסתלק אותו עם או תופעה מנגד עיניו.

כך למשל, בפעם הראשונה שהאדם "פוגש" תפוח, הוא יפתח 'אידיאה' חדשה, גם אחרי זמן כאשר התפוח לא יהיה בפניו הוא יוכל כמוכן להיזכר כיצד נראה התפוח. ככל שיראה האדם יותר תפוחים הרושם שלהם יהיה ברור לו יותר. אך לא רק בעצמים המדובר, אלא גם בריחות, בשמיעה, במישוש ואפילו בתבניות לוגיות של מחשבה.

ברור כי האדם יכול להרכיב אידיאות חדשות שטרם פגש בהן, אך הן תמיד אלו תהיינה מורכבות מאידיאות שונות שפגש קודם לכן. כך למשל אדם שמימיו לא ראה תפוח ירוק, אך ראה תפוח אדום וראה צבע ירוק, מכיוון ששתי האידיאות: תפוח וירוק מצויות אצלו, הוא יכול לצייר לעצמו אידיאה מורכבת שלא פגש קודם לכן - 'תפוח ירוק'.

תחום זה פותח יותר על ידי פילוסוף מפורסם אחר, דיוויד יום (1711-1776) בספרו 'מסכת על טבע האדם'.

בעצם, מסביר דקארט, שאין בנו שם הכרה או ידיעה שלא קדמה לה 'אידיאה', או 'רושם'. תינוק נולד כדף חלק כלפי העולם החומרי, אולם הוא אוצר בקרבו אידיאות שתתגלגלנה כשיגדל.

דברי הרב זצ"ל ודברי האריז"ל

על כל פנים, קל יותר לזהות את דברי הרב בכתבי האריז"ל מאשר בדברי הפילוסופים, שכן ברוב דברי הפילוסופים ישנו את היסוד הפאגני שבתשתית מחשבתם (אצל היוונים הקדמונים מוזכרים האלים בפירוש כחלק טריוויאלי מהמחשבה הטבעית שלהם, גם אם כפרו בהם), להבדיל, תורת הקבלה, למי שמצליח להבין את יסודותיה, שוללת כל תשתית ציורית שהיא.

החוקרים שמצאו קשר כל שהוא בין חכמת הסוד היהודית, לצורות ולהשפעות נוצריות וקדם נוצריות על תורת הקבלה, לא הבינו מעולם את תורת הקבלה, שכן כשמה כן היא 'קבלה'. לא כל אחד זוכה 'לקבל' אלא רק מי שגם מקיים אותה. לשאר - היא נשארת סתומה ולא מתקבלת על הדעת.

קל לזהות את דברי הרב בפרק זה, בדברי המקובלים, ובעיקר כפי שפירשנו דבריהם בפרקים הקודמים, אך גם מעט מדברי דיקארט נראים מתאימים לעניין:

"כל לימוד, כל התרוממות רוחנית, צריכים להיות בנויים על היסוד של ההרגשה הטבעית, וההשכלה הטבעית. וההשכלה הטבעית עצמה עם כל ההרגשות הטבעיות, במידה הטובה של מעמדן, מוכרחות הן להיות בראשיתן נשתלות על יסוד קודש הקדשים, שהוא נושא בתוכו את הנושא של הקודש ואת הנושא של החול, את החומר ואת הצורה, בצורה עליונה אידיאלית, באחדות מעולה."

אידאות אלה הן טבעיות, הן חלק מאישיותו. האידאות הנוספות יבואו ממפגשיו עם העולם.

בשל כך, היות ולאדם ישנן אידיאות שלימות אינסופית, בשעה שאין בעולם כל מציאות שכזו שניתן להצביע עליה, נמצא כי אידיאה זו מציאה אצל האדם בשל קיומו במציאות של מושא אידאה זו. למושא אידאה זו אנו קוראים - 'אלוהים'.

האינסטינקט הראשוני שלכם הוא להגיד: "איננו מבינים. מדוע אני חייב אידאה כזו? מדוע אי אפשר לומר כי האדם אינו שלם ואינו אינסופי. בשל היכרותו עם מצבו, הוא המציא 'אידאה' אינסופית ובלתי מוגבלת וקרא לה 'אלוהים'?"

השאלות על שיטת דקארט

כך אכן טען הפילוסוף הגרמני לודוויג פויירבאך (1804-1872), כביקורת על טיעונו של דקארט. ומה היה עונה לו דקארט?

דקארט היה עונה שהדבר בלתי אפשרי להמציא אידאה. ההיפך הגמור הוא הנכון: האדם יכול להכיר בעצמו שהוא בלתי שלם וסופי, רק משום שכבר חקוקה בו האידאה האלוהית של השלמות והאינסופיות !!!

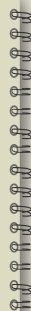
אינני יודע עד כמה הכיר מרן הרב זצ"ל את דברי דקארט. אך אותו ואת ספריו בוודאי הכיר, אך עד כמה ירד לנבכי טענותיו קשה לי להעריך כעת. זוהי עבודה שצריכה להיעשות בחקר תורת הרב, שכן בכתבי הרב גנזים רעיונות רבים עמוקים שאמרו גדולי הפילוסופים שבכל הזמנים.

האמונה הגבוהה

"בתוך חללה של האמונה גם האמונה הנמוכה יש בה תועלת, אבל להנהיג את החיים אין רשות כי-אם לאמונה הגבוהה.

וכאשר הרשמיים של האמונה - נחלתם היא האמונה הנמוכה, התרבות מגרשת אותם מגבול הנהגת החיים, ואין לדבר תרופה כי-אם לשוב לאמונה הגבוהה..."

(הרב קוק, מידות הראיה, אמונה ל)



תורה ומדע (חלק ב)

הרב אורי שרקי



הראי"ה קוק מבאר, שהסיבה האמיתית לקושי בקבלת תורת האבולוציה היא שאנשים אינם מסוגלים לקבל את הרעיון שהקב"ה פועל על ידי התפתחות הדרגתית. ניתן לחזק את קביעתו גם מהעובדה שאותו פלח אוכלוסייה שמתנגד לאבולוציה מתנגד לציונות, ומאותה הסיבה מאמין שהגאולה צריכה להופיע בפתאומיות ולא בהדרגה.

דוגמה נוספת להתגלות השגחת הבורא דרך המדע היא ההתפתחות המדעית והטכנולוגית חסרת התקדים של המאה וחמישים שנה האחרונות. בספר הזוהר (ח"א קיז, א) נאמר:

ובשית מאה שנין לשתיאה יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה כבר נש דמתתקן ביומא שתיאה מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא¹ [ובשש מאות שנה לאלף השישי (שנת ה' אלפים ת"ר - 1840 למניינם)

המדע, אך לעיתים התורה מתארת גם את ההתפתחות המדעית בכדי להדגיש רעיון מסוים. בפרשת בראשית (א, כד) מתואר כיצד הקב"ה ציווה את הארץ להוציא: "נֶפֶש חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֲרָץ לְמִינָהּ", אולם לאחר מכן מתואר כיצד נוצרו רק הבהמה, הרמש וחית הארץ, ואילו "הנפש החיה" לא נוצרה. אותה נפש חיה היא האדם ("וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶש חַיָּה", ב, ז), ואם כן התורה קובעת שהארץ לא הייתה מסוגלת ליצור לבדה את נשמת האדם, והיא נוצרה מאוחר יותר בידי הקב"ה. יש בדברים אלו קביעה ערכית: הטבע יכול להתפתח ולהתקדם, אולם אין ביכולתו לחולל את הבחירה החופשית והמוסר. אם ניסה האדם לחיות כיצור טבעי בלבד הוא יוכל להיות יצור מפותח וחכם (המכונה בפרשת בראשית "הנחש", הערום מכל חית השדה), אך הוא יהיה חסר את הנשמה.

רצון הבורא מתגלה דרך המדע

דוגמה מרכזית להתגלות רצון הבורא דרך המדע היא תורת האבולוציה. חכמי הקבלה תיארו את התפתחותו הרוחנית של העולם כתהליך הדרגתי, השתלשלות. מחשבה זו הייתה נחלתם של מעטים, יחידי סגולה - אבל המון העם היה רגיל לחשוב שהעולם הגיח באופן פתאומי, כלשון הפסוק (בראשית א, א): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר". דווקא תורת האבולוציה, שהרגילה את נפש ההמון למחשבת ההתפתחות ההדרגתית, פתחה עבור האנושות פתח למפגש עם האלוהות המתגלה בטבע ובהיסטוריה. כל זאת, ללא קשר לשאלת נכונותה המדעית של התיאוריה, שהייתה ועודנה נחלת חוגי המחקר.

תורת האבולוציה נתקלת ללא הרף בהתנגדויות על רקע דתי. יהיו שינמקו את התנגדותם באמצעות פסוקים מסוימים, או בטענה המוסרית שלא ייתכן שמקורו של נזר הבריאה יהיה הקוף. אבל טיעונים אלו אינם חזקים דיים: הפסוקים שמתארים את מעשה בראשית אינם צריכים להילמד כפי פשטם, משום שדבר מקובל הוא שיש בהם סוד; והטענה המוסרית איננה עומדת בפני הביקורת, שהרי העפר, כמקור לבריאת האדם, אינו מכובד יותר מן הקוף.¹

1. כאמור, אין זהות בין סיפורי הבריאה שבתורה (שהם ביסודם מטפיזיים ונכללים בתחום סתרי התורה) ובין ההתפתחות הביולוגית-פיזיקאלית שמתוארת על ידי

כגרגיר אבק ביקום אדיר מימדים - הייתה קביעה זו מפתחת ייאוש בקרבה, וייאוש זה היה מוביל להתנוונות ולשפלות מוסרית. עובדה זו הוסתרה מעיני האנושות, כדי שתפיסת האדם את עצמו כמי שעומד במרכז העולם תגרום לו לקבל על עצמו אחריות מוסרית ביחס לבריאה. כעבור כמה מאות שנים שבהן פיתחה האנושות מושגים של מוסר ויראת שמים, שנבעו מתפיסה זו, ניתן היה לגלות את אינסופיותו של היקום כדי לבסס מושגים נוספים, כגון מידת הענווה.

רעיון האחדות המדעית

דבר נוסף המצביע על זיקה הדוקה בין התורה והמדע הוא השאיפה לאחדות. בתורת משה קיימת הנחת יסוד שהעולם הוא גילוי של אחדות נעלמת (דברים ו, ד): "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". המדע אמנם אינו טוען כי "ה' אחד" הוא הנוסחה הכוללת של כל המציאות, אבל ניתן לראות שיש במדע שאיפה להגיע לתיאוריה פיזיקאלית אחת, כגון 'תורת השדה המאוחד', שתספק הסבר כולל לתופעות השונות. בנקודה זו של שאיפה לאחדות מושגית התורה והמדע נפגשים.²

ייתכן מאוד שחלק מההתפתחות המדעית גם הושפע במישרין מתורת משה. למשל, ישנה הנחה רווחת בפיזיקה המודרנית שהחוקים הפיזיקאליים נכונים ביחס לכל היקום כולו. דבר זה כלל לא היה ברור למדענים ביוון הקדומה. לפי הפיזיקה של אריסטו חוקים מסוימים נכונים לגבי כדור הארץ בלבד, ואילו בגלגלים (מונח אריסטוטלי שמתייחס למסלולי הכוכבים שמקיפים את כדור הארץ) חלים חוקים אחרים. אלברט איינשטיין, נשאל פעם מניין הידיעה שאחידות כזו מתקיימת בהווה. 'זו אמונה', הוא ענה. סביר להניח שאמונה זו מקורה בתורת משה.

2. גם כאן, ייתכן שמדובר בהשפעה ישירה של היהדות על חוקרי היקום, כפי שעולה מכתביו האוטוריים של ניוטון שנחשפו רק לאחרונה.

יפתחו שערי החכמה למעלה ומבועי החכמה למטה, ויתוקן העולם להיכנס לאלף השביעי, כאדם שמתקן עצמו מערב שבת להיכנס [לשבת]

ניתן לומר שספר הזוהר קושר בין ההתפתחות המדעית ("שערי החכמה") וגאולת ישראל ("יתוקן העולם"). ואכן, במקביל להתפתחות זו החלו את פעולתם הצינונות ומבשריה. הקשר בין ההתפתחות המדעית והטכנולוגית ובין גאולת ישראל נובע מהצורך שתהיה הגאולה מאורע כלל-עולמי. לו הייתה מדינת ישראל קמה לפני התפתחות התקשורת העולמית, סביר להניח שכינונה לא היה יוצא מגדר מאורע מקומי במזרח התיכון. ההתפתחות המדעית, אם כן, מצביעה על הכיוון האוניברסאלי שיש לתת לתשתית הרעיונית של מדינת ישראל.

סדר הופעת הגילויים המדעיים

זאת ועוד - היות שיש לבורא כוונה לגלות חלק מרצונו דווקא דרך המדע, שורר סדר בהופעת הגילויים המדעיים שנובע במישרין מכוונה זו. דוגמה לסדר מסוג זה מובאת על ידי הראי"ה קוק באיגרותיו: האדם הקדמון סבר שהוא עומד על עולם שטוח ויציב. לו היה נודע לו שהוא עומד על כדור שמסתובב ונע במהירות בחלל, הוא היה יוצא מהאיזון הנפשי. לכן, חסד עשה הבורא בכך שהסתיר מעיני האדם את האמת המדעית על כדור הארץ, כל עוד לא הופיעה בו ההכרה המבדילה בין האמת המדעית לבין החוויה החושית.

כמו כן, באסטרונומיה הקדומה מיסודו של קלאודיוס תלמי, כדור הארץ עמד במרכז היקום והיקום סבב סביבו. בשיטה זו היה ביטוי (לא בהכרח מודע) לחשיבות שמייחס לעצמו האדם, וכתוצאה מכך הפילוסופיה הסכולסטית של ימי הביניים העמידה את האדם במרכז תמונת העולם שלה. לו הייתה האנושות מגיעה באותה תקופה לקביעה האסטרונומית העכשווית, שעל פיה כדור הארץ מצטייר

פנימה החוצה פנימה

יובל פרוינד



מתוך הלך רוחו וההיגיון הפנימי שלו - הם הדהוד של אותה נבואה.

אולם אחרית הימים עדיין לא כאן ואי לכך הניסיון לדעת ולחיות אך ורק מתוך נביעה פנימית לוקה בבוסריות וביוהרה. הידיעה עדיין נשענת במידה לא מבוטלת על המפגש עם ה'חוץ', עם חכמתם של אחרים והתנהגותם של אחרים (ובהקשר היהודי: עם התורה והמצוות). האדם עדיין לא מסוגל להצמיח לבדו את עצמו. הוא חייב להיפגש עם תכנים ואנשים שיספרו לו דבר משמעותי על חייו - ומתוך הלימוד הזה הוא יתעורר ויגשש, יתעמת ויתגבש. הוא זקוק ל'חוץ' כדי לגלות את הפנים:

ההכרה הפנימית קולעת אל התוך,
והיא נולדת עם האדם בסגולת נשמתו,
וכל הלימוד אינו כי אם להסביר להאדם את עצמו,
את גילוי נשמתו,
שחטאות העולם מונעים אותו מזה.

הלימוד הוא התרופה במצב של חטא. החטא גורם את האטימות הבסיסית, את הניכור בין האדם לבין שורש נשמתו. הלימוד בא להבקיע את חומת האדישות והתאוה בעזרת מעין 'סיפור' חדש על החיים. התורה מתארת סיפור שהוא לכאורה של 'מישהו' אחר. סיפור כזה שלא עולה באופן טבעי מתוך תחושותיו של האדם. אותו סיפור על ה'אחר' מתכתב עם האדם. עוקף את הגסות הראשונית ומעורר הזדהות. פותח, מזכיר, מרמז. מעורר תכונות פנימיות רדומות מרבצן. מתסיס ומחיה. כך מתודע האדם אל העושר שקיים בו בזכות המפגש עם העולם הזר. נפתח אל עצמו

להתבונן במראה

לעיתים, לאחר שמתחוויר באופן בהיר ומר עד כמה הזיוף והשכחה קשורים ישירות חיי החברה ולתרבות בכלל, מתעורר החשק לעזוב את הכל. להתנתק. לא לראות ולא לשמוע דבר. להסתגר בתוך ד' אמות ולנסות למצוא שם, ורק שם, את הגאולה. ביסוד השאיפה הזאת מוצא הרב קוק אמת גדולה, שלא מוכנה להתפשר וחותרת אחרי העצמיות המזוככת. חזון כזה שבגלל 'גובהו' ויומרנותו מיועד לאחרית הימים:

כל מה שנכנס בנשמה אחת מהשפעת חברתה,
אף-על-פי שמועיל לה הדבר מאיזה צד,
שסוף כל סוף הוא מקנה לה איזה ידיעה...
הוא עם זה מזיק לה גם כן,
במה שהוא מערב יסוד זר במהותה.
ואין העולם משתלם כי אם במעמד של שלילת
ההשפעה הזרה.
"ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו,
לאמר דעו את ד',
כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם".

הרצון שלא לערבב בין הידיעה הפנימית-נשמתית של כל אחד ואחד, הניסיון להיאבק על האותנטיות ועל הלמידה האישית והסטריילית, הם סימנים ראשונים לקראת התממשות חזונו של הנביא ירמיה. הנביא מבשר על ימים שבהם הלמידה לא תהיה תהליך של העברה מאחד לשני אלא ידיעה מתוך נביעה עצמית, והקולות העולים באדם - להכיר את החיים דווקא מתוכו,

וכן מתארו הרב מ"י אושפיזאי:

"...ובפרט בימי הפורים שבהם הוכתר ר' יצחק ריף בהסכמת הרב לרב הישיבה, והיה קורן מקדושת השמחה ומשמיע דרשותיו החגיגיות בהלכה, אגדה ומחשבה בחריפות ובקיאיות עצומה. והיו הדברים מאירים ומשמחים. נהדר היה המראה הנפלא איך הרב מחייך ונהנה מתלמידו האהוב אשר כבר היה מיועד להיות אחד הגדולים" (נר יצחק עמ' 12).

הרב סלובטצקי סיפר עליו:

"בכל ערב היה מלמד שלא על מנת לקבל פרס בבית כנסת 'אחזה' בירושלים 'עין יעקב' עם שו"ע (שולחן ערוך) משנה ברורה, בבית כנסת בזכרון משה היה מלמד בשבת בעלות השחר שו"ע עם משנה ברורה... בשעת קבלת שבת היה דורש באיזה בית כנסת ואח"כ בשבת כלילה אחר הסעודה היה דורש בבית הכנסת אחזה ובצהריים היה דורש בישיבת מאה שערים... פעם אחת דרש גם בבית הכנסת של הגר"ח זאננפעלד ואף שידע שהוא מישיבת "מרכז הרב" אעפ"כ כבדוהו והוקירוהו מפני שהיה מוחזק לצדיק ויקר בכל ירושלים" (נר יצחק, עמ' 13)

והיא מסיימת שם במאמרה:

"נראה שמילותיו של הרב מ"צ נריה זצ"ל, חברו לספסל הלימודים משקפות גם היום את התחושות והרגשות וכך הוא כותב:

"...בימי יחוד-הלב עם אלה אשר כילם הצר, צפה ועלתה דמותו המופלאה וצרב הכאב: נר-אלקים זה, האמנם בחושך שמו יכוסה? האמנם לא יסופר לדור יבוא על הפלאי הזה אשר היה בתוכנו ואשר רבות השפיע ועודנו משפיע על כל אלו אשר ניאותרו לאורו?" (בשדה הראי"ה, עמ' 450)

אפשר, שתקוותו של הרב נריה נכזבה, ולמרות הוצאת הספר "נר יצחק" לזכרו נמוגה דמותו המרשימה של יצחק זונדל ריף הי"ד בערפילי הזמן. כמה סמלי שדווקא המכתב הקצר ששלח לרב לעף ובו הוא מבקש פרטים על צמח המשפר את הזיכרון - הוא שהחזיר אלינו את דמותו, כמעט 80 שנה לאחר שנרצח בשואה. עליו - שכל מי שפגש בו במהלך חייו הקצרים, בארץ ובאירופה, העריך שיהפוך לאחד מגדולי הדור, וקריאת דבריו ודברי חבריו מלמדת על האכידה הגדולה עם מותו. תנצב"ה.

פטירתו הפתאומית לספר "נר אהרן" ונוהג היה לציין את יום השנה של רבו זה באמירת דברי תורה"

מכתב - מן הארכיון בספריה הלאומית

והנה תופעה מעניינת: לפני זמן קצר, בג' בטבת ש"ז (11.12.18) פרסמה ב"בלוג הספריה הלאומית-הספרנים" - הגב' נועה רייכמן את הסיפור הבא אשר תורם רבות לעניין מאמרנו (ולהלן - כמה קטעים ממנו, ברשות המחברת) וכך כותבת הגב' רייכמן:

"מכתב קצר השמור במחלקת הארכיונים בספריה הלאומית, כתוב בכתב קריא מאוד ובעברית נפלאה, מספק הצצה, בזעיר אנפין, לגלגוליהם וקורותיהם של יהודי אירופה במחצית הראשונה של המאה הקודמת.

הכותב (הרב יצחק ריף הי"ד) ששלח את מכתבו בשנת תר"צ (1930) מיישיבת "מרכז הרב" בירושלים, נמנה על עשרת התלמידים הראשונים של הישיבה ומצא את מותו 11 שנים מאוחר יותר כשנרצח ע"י הנאצים בליטא - יחד עם בני הקהילה שבראשה עמד.

הנמען של המכתב - הרב עמנואל לעף¹, רב בבודפשט, מעודו לא ביקר בארץ ישראל, אמנם זכה להימנות עם האמורים לצאת ברכבת קסטנר אך נפטר ממחלתו, ונקבר בבודפשט.

וכך נפתח המכתב שנשלח לרב עמנואל לעף מירושלים להונגריה: "כבוד הרהג' החכם השלם משכיל איש האשכולות חובב עמנו וארצנו הק' מוהרר' דר' עמנואל לאו שליטא"

מכתבו של ר' יצחק ריף, לשאלותיו ולפרטיו - נכתב אחרי פרסום ספרו החשוב של הרב עמנואל לעף "צמחי היהודים" והוא נמצא בארכיון השמור בספריה הלאומית."

הגב' רייכמן ממשיכה ודנה בפירוט ובטוב טעם, בגופם של הפרטים ב"מכתב הבוטני", וחוזרת לתיאוריהם של מוקירי זכרו של כותב האיגרת מתוך מאמריהם ב"נר יצחק":

1. מפעל חייו היה החיבור אדיר הממדים Die Flora der Juden (צמחי היהודים), בהם ריכז את כל הצמחים המזכירים במקורות (בעיקר בתנ"ך ובמשנה, בהסתייעות בתלמוד ובמדרשים).



באור צעיר

בראי"ה ובהתבוננות פנימית

איך איים יאגרי?

"על עצבות
ושמחה"
(חלק ג)

כל המדות אפשר להעלותן, מפני שיש להן שורש בקדושה, חוץ מהעצבות שאין לה שורש כלל, כי עז וחדוה במקומו (אוה"ק ג רמג).

ואם עצבות וחוסר מעש הם מוות, אז לשמוח ולעשות - זה לחיות. כי מי שאופטימי ושמוח יתמלא בכח לתקן ולשפר שימלא אותו באושר וכן הלאה. כלומר, לשמוח זה לא רק לחייך או לצחוק מאיזה דבר, אלא זה לא להתייאש, זה להתגבר ולעשות דברים בעלי ערך. משימה לא פשוטה כשהתרבות בחוץ היא להיות ראש קטן ולדאוג רק לציונים ותארים...

לחיות - עם חזון, ולא סתם "להיות" - זהו סוד השמחה שמחיה מתים, ומתקנת את החטא הקדמון של הנחש.

"ממוצא דבר למדנו, שהמהפכים גם את העצבון היסודי... הנמשך ממארת הנחש... - הרי הם זוכים לתחיית המתים" (קובץ ד' שם).

מוזמנים לשאול ולהגיב בכל עניין.
נומר דוידוביץ omerymh@gmail.com

"כִּשְׁהָאֲדָם מְאֵבֵד אֶת הַטַּעַם, מִתְיָאֵשׁ מִהַכּוּחוֹת שֶׁל עֲצָמוֹ... אַחַר כֵּן הוּא שׁוֹב נוֹפֵל, שׁוֹב מִתְחִיל לַעֲטֹק וְלִשְׁנֹא מְרָגִישׁ רִיקְנוּת מִחֲמָר, מְרוּחַ. בְּקִשֵׁי סוּחֵב אֶת עֲצָמוֹ. וְהוּא נוֹפֵל כְּכַר בְּלִי חֶמֶר דְּלֶק, הַכֵּל רִיקְנֵי זָר, גַּם בְּעִבּוּדָה, גַּם בְּתוֹךְ הַבֵּית מְרָגִישׁ מִכְּפִינִים שׁוֹם דְּבָר... רַק רוּצָה לְנוֹחַ, רַק רוּצָה לְהִתְרַסֵּק וְלִפְל...". (שער הדמעות, שולי רנד)

"השוקע בעצבון, מוריד את עצמו לטמאת מת החמורה, אבי אבות הטמאה" (קובץ ד' יז).

העצבות של אדם וחיה - "בעצבון תאכלנה... בעצב תלדי בנים" - משם הכל התחיל, ולכן שם יהיה התיקון הסופי. לפי זה, אפשר להבין את החשיבות הגדולה של חג פורים, החג שהתחיל ב: "אבל גדול ליהודים" (אסתר ד, ג) והפך לחג השמחה.

אם נביט לרגע נשאל, הרי העונש שהוזהרו בו אדם וחווה היה מוות, ולא עצבות? אלא שבאמת, העצבות היא כמו מוות. משום שהעצבות מביאה לייאוש, ריקנות וחוסר עשייה. ולכן אי אפשר להישאר איתה בשום צורה, כפי שכותב הרב:

אורחים לשבת

יצחק (בוז'י) הרצוג, יו"ר הסוכנות היהודית



סבי, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל המשיך את מורשתו של הראי"ה קוק זצ"ל. לא רק בשל העובדה שהחליפו בכס הרבנות הראשית אלא בשל תפיסת עולמו המתונה בתקופה הרת הגורל משואה לתקומה.

בעת ביקורי האחרון ב"בית הרב" לפני שנה - קיבלתי גזיר עיתון שבישר על מינויו של סבי לרב הראשי לא"י. במשפחה - אנו רואים את החיבור כטבעי, והדבר הגדול המחבר שאפיין את שניהם היו הפתיחות, המתינות, העוצמה הרוחנית והיכולת לקבל החלטות הלכתיות אמיצות.

בטוחני שהרב קוק זצ"ל היה חותם על "התפילה לשלום המדינה" שחיבר ממשיכו, סבי הרב הרצוג זצ"ל.

חידה ?

בפרשתנו - רשומים שלושה שמות למושגים 'דומים - אך לא זהים' והבדלים דקים ביניהם, אך בהתחברם לראשי תיבות - שם תנועה חשובה! מה הקשר בין התנועה - למון הרב זצ"ל?

הפתרון לחידה הקודמת:
פרי הרימון. חובר למעילו של הכהן הגדול. חז"ל לימדו אותנו: "אפילו ריקנים שבהם (בישראל) - מלאים מצוות כרימון" וכך התייחס אליהם גם הרב.

נשמח לשמוע מכם: leoroletzeirim@gmail.com

הדרך החכמה למשרד משלך

מ-149,000 ₪ החל

חבילת הטבות מיוחדת:

משרד ברמת גימור מושלמת | ריהוט בשווי 5,000 ₪ | שכ"ט עו"ד

החלה הבנייה!



מהיום, גם אתם יכולים להתקדם למשרד משלכם, מעוצב עד לגימורים האחרונים. פרויקט העסקים PERI BUSSINES במיקום מושלם בפארק המדע רחובות, מציע מגוון רחב של משרדים בגדלים שונים, החל מ-14 מ"ר, בעיצובים שונים ובהתאמה אישית, עם חדרי ישיבות מרכזיים, טרקלין עסקי בכל קומה ומיקום מושלם בצמוד לתחנת הרכבת ולצירי התנועה המרכזיים.

שרי נדל"ן
מקבוצת אלדד פי

*5066

בכפוף לתקנון החברה. הדמיה להמחשה בלבד. ט.ל.ח.

PERI BUSINESS
PLACE
השקעה חכמה

BEIT
HARAV
KOOK

'בית הרב' | וזאת לראי"ה (ערך)

רח' הרב קוק 9 ירושלים 9131002. טל 02-623-2560

www.beit-harav.org.il

beitharavkook@gmail.com



אור לציון
מרכז הרוח והחיים
המיינסטרימנט
המיינסטרימנט
המיינסטרימנט

אורות אברהם
מוסיפים אור



רח' גולדה מאיר 7, קומה 1, בית עליאש. נס ציונה

www.orotavraham.com

timor@eldadperi.co.il

052-388-3322 טלפון

יוצא לאור ע"י 'אורות אברהם' בשיתוף ישיבת ההסדר והגרעין התורני ראשון לציון ו'בית הרב' ירושלים ת"ו

עריכה: הרב יוחנן פריד | עימוד ועיצוב: סטודיו דראור

מדור הילדים ואור צעיר: כתיבה ועריכה: אביטל לוי והרב עומר דוידוביץ', איור: רננה אנסבכר. ייעוץ פדגוגי - ד"ר רונאל עטייה ('אורות ישראל')